

Pogány istenektől karnevál hercegig A farsang története

A farsang vidám, színes, konfettis forgatagában bizonyára kevés embernek jut eszébe, hogy a hangos nótázással, pohárkoccintással, tánccal tulajdonképpen a halál temetésén vesz részt. Ez talán kissé furcsának tűnik. Ahhoz azonban, hogy ezt megértsük az egységes, általános hagyománynak látszó farsangban, különbséget kell tennünk eredet, hagyomány és funkció szempontjából a népi farsangi szokások és a polgári, városi farsangi karnevál között. Keletkezését tekintve az előbbi egészen a pogány korig, míg az utóbbi mindössze ezer évvel ezelőttre nyúlik vissza.

A farsangi időszak kezdetét évszázadokon keresztül – sok helyen még mostanában is – a legények vízkereszt estéjén való kolompolással, csöngetéssel, kongózással, tehát nagy láрмаütéssel adták a falu tudtára. Ezt a szokást mint a népi farsang egyik hagyományát a farsangi ünnepek ősi, ókori maradványainak tekinthetjük. A népi farsang ugyanis pogány kori szokások, illetve ünnepek továbbélése a keresztény korban. Eredete összefüggésben van a téli napforduló és ókori istenek ünnepével. A téli napforduló idején az ókoriak primitív módon igyekeztek a nap segítségére lenni a sötétség elűzésében. A leghosszabb éjszakán hangos kongatással, égő fáklyákkal, álarcosan járták körül a várost és a falut, ijesztgetvén a sötétséget. Amikor a nappal észrevehetően növekedett, a rómaiak örömmünepet ültek. A nap győzelmében a tél pusztulását s az új év, a tavaszi munka kezdetét látták. Ehhez szorosan fűződött a vetés istenének, az óitáliai Saturnus istennek az ünnepe. Tiszteletére napokon keresztül zenés felvonulásokat, lakomákat tartottak. Ezekhez kapcsolódott még Lupercusnak, az erdőn-mezőn legelésző nyájak istenének ünnepe is, amit február első felében tartottak. Ünneplésén kecskebakot és juhokat áldoztak fel. A nagy lakoma után, amelyen a rabszolgák uraikkal egyenlő félként vettek részt, a leölt állatok bőréből készített szíjjal az asszonyokra suhintgattak, hogy termékenyek legyenek. Mivel mindezek az ünnepek tartalmilag az újjászületést, a termékenységet, az új élet reményét fejezték ki, idők folyamán egymásba kapcsolódtak és a farsangban több mint egy hónapra terjedtek ki.

Az egyház a pogány szokások helyébe a naptári napnak megfelelően egyházi ünnepet iktatott be s ezzel egyházi szokássá igyekezett átmenteni. Azonban a farsanggal szemben tehetetlen, volt, mivel a hosszú farsangi időszakot nem lehetett egyházi ünnepekkel teleültetni. Egyébként is a farsangi hagyományok idő utáni ezredik évtől új elemekkel bővültek, a karnevál révén egész Európára kiterjedtek.

Mi is hát tulajdonképpen a karnevál?

A keresztény egyház tanítása szerint az ezredik évben a világ megsemmisülésének kellett volna bekövetkezni. Az utolsó napokon halálfélelem lett mindenkin úrrá, természetesen elsősorban a keresztény Rómán. Az 1001. év eljöttével azonban, amikor senki és semmi nem pusztult el, a halálrémület az ellenkező végletbe, a halál kigúnyolásába, nótázásba, táncba, lakomázásba vágott át. A karnevál szokása aztán ebből az évről évre hagyományosan megismétlődő halál-paródiából fejlődött ki, először Itáliában.

A magyar népi farsang történetét vizsgálva első említéseként aránylag egészen korai, XVI. századbeli feljegyzést találunk. Heltai Gáspár *A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való Dialógusának* ajánlásában a következőket írja: „Min
djárást a mi Urunk Jézus Krisztus születésének napja után következik az ördögnek nagy ünnepe a regélő hét, ottan a farsang etc. Akkor isznak az emberek, tobzódnak, lakoznak, és külömb- külömbféle hiába való kölcségeket művelnek.”
Az idézet alapján megállapíthatjuk, hogy már közel fél évezrede a farsang közvetlenül a regélő hét után, január 6-ától, azaz Vízkereszt napjától kezdődött. Maga a szó, amely nyelvjárásainkban *fassangként* is él, valószínű a német Faschangból ered.

A polgári karnevál magyarországi elterjedéséről Csokonainak a Dorottya jegyzeteiben tett magyarázatából következtethetünk: „*Carneval (Carneval, Carnoval) olasz szó; térszi azokat a nagy farsangi maskarás bálokat s multságokat, a melyeket az olaszországi nagy városokban, kivált Velencében szoktak tartani.*” Ebből világosan kitűnik, hogy Magyarországon Csokonai korában, a XVIII. sz. fordulóján még a polgári értelemben vett farsangi karnevál nem volt általános. Ez idő tájban jön be ez a szokás hozzánk, feltétlenül olasz közvetítéssel.

Farsangi népszokásaink évszázadok alatt keveredtek más téli szokáselemekkel. Sok vonatkozásban kapcsolódik a népi farsang a polgári karneválban – főleg művelődésbeli tényezőik hatására – kialakult hagyományhoz. A népi farsangban különösen a termésbőségre vonatkozó hiedelmek mutatnak a pogány-korra. Ezeket azonban mindinkább háttérbe szorították a farsangi időszakban domináló népi játékok, az úgynevezett *farsangosok*. Minthogy a farsang a hosszú téli esték, *fonókák* idejére esik, a szórakozás, a mulatás igénye évszázadok alatt kialakította, kifejlesztette a maga hagyományában a társadalomtörténeti szempontokból is igen értékes népi dramatikus játékokat. Ilyen dramatikus játékok ma is elevenen élnek a nép körében, különösen

Pogány istenektől karnevál hercegig. A farsang története

Írta: Ujváry Zoltán

2021. január 08. péntek, 00:00 - Módosítás: 2021. április 07. szerda, 18:35

Szabolcs-Szatmár megyében. Közülük említünk néhányat: nagyon elterjedt a betyár-, lakodalmas-, halottas-, gólya- és medvefarsangos. Ezek voltaképpen egyszerű módon, egyszerű eszközök segítségével alakoskodva előadott színdarabok.

A farsangi hagyományban a népi dramatikus játékok jelentik mind néphagyomány, mind néprajzi szempontból a legnagyobb értéket. Éppenúgy megtaláljuk bennük a nép óhaját, panaszát, felemelkedés utáni vágyát, mint a népdalokban vagy a népmesékben, csak éppen más eszközök, a játék mögé bujtatott parodisztikus hang kifejtésében.

A huszadik század emberében, ha már nem is él a farsang magyarázata és célja, a természetben megújuló életet váró vidám mulatság mögött az ősi gondolat rejtőzik: „Késhet a tavasz, ha már itt a tél?”

Forrás: Néplap XIII. évfolyam, 36. szám. 1956. 7.